

обнародования многих написанных вещей. Значительное внимание уделяется описанию специфики подбора авттуры для изданий.

В статье высоко ценится талант Д. Яворницкого. Также определяется место произведений исторической тематики в творческом наследии писателя.

Особое внимание обращено на издание альманаха «Складка», который приобрел большую популярность в литературных кругах. Он и побуждал писателей к творческим взаимоотношениям. На основе эпистолярия доказано, что этот литературно-художественный альманах стал той научно мощной базой, которая «пролила свет» на изучение литературных связей между вышеупомянутыми художниками.

Ключевые слова: переписка, корреспонденции, письмо, эпистолярный, диалог, творческий, издатель, издательский, произведения, критика, художник, писатель, автор, творчество, альманах, сборник, литература.

Summary. Sidun J. Literary and printing problems in correspondence of Kesar Bilylovsky and Dmytro Yavornytsky. This article is an attempt to explore the epistolary relationship between K. and Bilylovskym D.Yavornytsky, the material form of correspondence creative portraits of Ukrainian writers. The main objective of the research is to study possible forms of creative collaboration Bilylovskoho K. and D. Yavornytsky. Thus, analysis of fragments of letters that indicate the close relationship between literary artists. In the article the place of publishing in the cultural life of both artists .. In particular, the author violated editions of problems. Both writers are considered as literary criticism. In particular, it is necessary that critical thought Karl was very Bilylovskoho authoritative for D. Yavornytsky. Attention is drawn to the literary and feedback about the works of other writers (B.Grinchenko, J. Schoholeva). It traces the influence of age on the work of contemporary masters of the word. Also outlined in correspondence artists controversy regarding crisis situations literary context. XIX – early. XX century., Which reveals a general picture of contemporary cultural life of the Ukrainian people.It is a literary and creative aspects of Ukrainian literature context. XIX – early. The twentieth century. In particular, studied the problem of recognition of the true literary talent and written disclosure of many things. Much attention is given to describe the specifics of Avtury selection for publications.The article highly potsinovuyetsya talent D. Yavornytsky. Also, the place of historical themes in the works of creative heritage of the writer.Special attention is paid to the publication of the anthology "Fold", which became very popular in literary circles. He urged writers to creative relationships. Based epistolary proved that this literary and artistic almanac has become the strong scientific base that "shed light" on the study of literary relations between the aforementioned artists.

Key words: correspondence, mail, letter, epistolary, dialogue, creative, publisher, publishing, works, criticism, artist, writer, author, creativity, anthology, collection, literature.

УДК 821.161.2 Осьмачка

Ольга МІРОШНИК

СИМВОЛІЗАЦІЯ ЛЮДСЬКОЇ ДЕСТРУКТИВНОСТІ В ПОВІСТІ ТОДОСЯ ОСЬМАЧКИ “ПЛАН ДО ДВОРУ”

У статті проаналізовано повість Тодося Осьмачки “План до двору”, а саме, досліджено специфіку символізації людської деструктивності у творі. Автор розгортає масштабну картину російсько-більшовицького загарбання українського світу. Проекцію владних над людьми демонічних сил вибудовано на основі історичного більшовизму. Історично-соціальне Т. Осьмачки символізує, тому повість нагадує страшну казку. Історії героїв Т. Осьмачки вражені страхом переслідування. Як, приміром, історія Івана Нерадька, чий образ є автобіографічною проекцією в повісті. Кризовий душевний стан героя унеможливорює вияв вітального інстинкту самозбереження, а депресивні стани передбачають негативну психічну еволюцію. Хронічно негативна ситуація формує психологію бунту в його амбівалентному вияві. Визрівання конструктивно-деструктивного бунту – такий психологічний сюжет повісті “План до двору”. Домінантою світовідчуття героїв стає страх переслідування, почуття приреченої жертвовності. Найяскравіше цю позицію демонструють жіночі образи. Тотальна дія, зображена в повісті Т. Осьмачки, є злочинною. Насильство стає наскрізною метафорою на позначення українського світу часів становлення більшовизму. Торжество зла тут є торжеством руйнівного інстинкту. Психологічна образність свідчить про тотальне несвідоме, яке заповнило світ. Інстинктивній деструктивності опонують свідомі герої, котрі несуть в собі

“інстинкт істини”. Національно-визвольна боротьба набуває ознак боротьби Світла з Темрявою. Так супроти соціальної деструкції визріває і пробуджується, чинить опір націотворче життя.

Ключові слова: страх, образ, мотив, пейзаж, часопростір, символізація, деструктивність, художня проекція, міфологізація, демонізація, психічний стан, амбівалентність.

Постановка проблеми. Тодось Осьмачка – письменник епохи новітнього колоніалізму, котрий особливо болісно сприймав модернізацію Російської імперії у формі більшовизму, становлення інтернаціонал-більшовицької форми тоталітаризму. Тоталітаризм був системою масового терору, яка забезпечувала в країні атмосферу загального поневолення і страху. Т. Осьмачка, як і ціла когорта українських митців “розстріляного відродження”, опинився в ситуації психологічного перелому, спричиненого соціальними катаклізмами першої половини ХХ ст. Травматична об’єктивна реальність спричинилася до внутрішньої катастрофічної ситуації митця, поставила його на межу душевного випробування. Т. Осьмачка дає унікальний психологічний матеріал про період становлення більшовизму, коли Україна зіштовхнулася з вражаючим за своїми масштабами й жорстокістю політичним терором. Життя і творчість митця дає уявлення про пошуки шляхів подолання страху. Українська соціальна катастрофа стала пограничною ситуацією всього його життя, з якої єдиним позитивним виходом могла бути творчість. Творчість митця виразила глибинне українське бажання подолати трагічне знецінення націотворчого процесу. Його проза повною мірою виразила ситуацію, в якій соціальна несвобода викликає захисну агресію у формі правдивого слова.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Постать і творчість українського письменника Тодося Осьмачки посідають помітне місце в українському літературному процесі ХХ ст. і викликають літературознавчий дискусійний резонанс. Г. Костюк, Д. Гуменна, Ю. Стефанік, М. Кейван, Ю. Лавріненко, М. Скорський, М. Слабошпицький, Н. Зборовська, М. Моклиця, В. Барчан – ось зовсім не вичерпний перелік авторів спогадів про Т. Осьмачку, дослідників його творчості, котрі в різний час виявляли науковий інтерес до творчої постаті митця. Втім, можна вважати мало дослідженим прозовий доробок письменника, надто ж його повість «План до двору», яка поки що лишається поза полем наукових зацікавлень українських літературознавців.

Мета цієї статті – дослідити специфіку символізації людської деструктивності в повісті Т. Осьмачки “План до двору”.

Виклад основного матеріалу. У повісті “План до двору” письменник розгортає масштабну картину російсько-більшовицького загарбання українського світу. Про це йдеться вже у передмові, де автор говорить про тотальне поневолення, заковане у більшовицькій формулі “план до двору”, яка зачіпає всі верстви українства, тримаючи їх у невпинному страхові, змушуючи відмовлятися від споконвічних моральних принципів заради виживання або ж знищуючи тих, хто відмовляється від такого компромісу. Власне, художній час цього твору – історично-міфологічний, це час кінця старого національного світу, що його тут ніби накрила руйнівна рука сатанинської влади. В повісті “План до двору” проекцію владних над людьми демонічних сил вибудовано на основі історичного більшовизму.

Маскулінізована сутність в образі Сталіна асоціюється з новітнім сатаною, його резиденцію (управу) розташовано в самому центрі села. Демонічна міфологема володарює над людськими душами, знекровлюючи та знищуючи найменші паростки духовного життя цілого народу.

Прислужники демонізації України сіють скрізь “враження жаху і пригноблення” [1, с. 132]. Одним із них є районний комісар Єрміл Тюрін, котрий тримає людей у страхові й покорі. Тюрін говорить чужою, російською мовою, він – жорстокий завойовник українського світу, взірець для цілої більшовицької системи. Його владні бажання сягають далеко за межі вже знівченого ним району, його далекосяжна мета – спустошити Україну, приректи її на вимирання. Кінцева його мета – перетворення людей на рабів, націю без майбутнього, приречену на моральне та фізичне вимирання. У свідомості Івана Нерадька Тюрін

асоціюється з нечистою силою, з персонажем страшного видива діда Гатаяшки – “чорним чоловіком”, котрий так само, як Тюрін хоче надіти перстня Марфі, прагне накинути на весь Божий світ свого пекельного перстня.

У творі ще одного персонажа наділено демонічним потягом до влади – Полікарпа Скакуна. Ореол містичності та незбагненна влада над людськими душами викликає у людей жах. Його владу відчуває кожен, Скакун асоціюється з демоном-мисливцем за людськими душами. За Скакуном уже давно тягнеться душогубська слава, і той, хто потрапив під його приціл, уже не врятується, як не судилося врятуватися й Шиянові. Скакун-душогуб – джерело людських страждань, образна гіперболізація відсилає до архетипних історій про ловця людських душ в українських казках і міфах.

Образами демонічних чоловіків, тобто чоловіків, наділених руйнівним інстинктом (Сталіна, Тюріна, Скакуна), не обмежено демонічної мотивації повісті. Так, страхітливе видіння діда Магули Гатаяшки виображує маскулінізоване насильство, міфологізує кінцесвіття в типовому для Т. Осьмачки образі чорного чоловіка з ярмом: “Перед вогнем сидить... чорний чоловік. Обличчя чорне, руки чорні, сорочка на йому чорна. Апостоли червоні... І на шії висить такий самий ланцюг, як ото попи було носять. Тільки що на йому не хрест висить, а звичайне блискуче кільце... А чуб на голові не обв’язаний або причесаний, а придавлений теж великим грубим кільцем. Ну, таким, як ото на ярмах висить... [1, с. 213]”. Ярмо – улюблений образ містичного ловця душ. Почуваючи силу своєї влади, він “самого Бога ставить ні за що [1, с. 214]”, зухвало запитує: “Ну, чия сила? Моя чи того, що сотворив небо? [1, с. 214]”. Своім пекельним полум’ям чорний чоловік-диявол прагне спопелити весь світ, від його присутності “така тьма, що ні землі, ні неба [1, с. 214]”. Містичні видіння попереджають про чорне пришествя на землі. Його символізацію подано в чорно-червоних кольорах, тому вогнище, що горить біля дідової будки, мимовільно асоціюється в Нерадька з пекельним вогнем чорного чоловіка. Вогненні пейзажі супроводжують реальні події: “До неба бухкало полум’я з диму і страшно било сяйвом у той бік, куди поїхала міліція [1, с. 217]”.

Історично-соціальне Т. Осьмачка символізує, тому повість нагадує страшну казку. Приміром, Нерадько службовців нової держави уявляє чорними демонами, котрі постають у вигляді двох міліціонерів. З них особливо лиховісною є постать “чорного”, наділена абсолютизованим садистським інстинктом: він безжальний та несамовито лютий, як усі слуги сатани. Міліціонери також асоціюються з лиховісними птахами, позбавленими мовлення: замість слів вони видають моторошні звуки, схожі на голоси чорних круків. Такими ж нелюдськими є образи комсомольців з рушницями, котрі супроводжують Лукіяна Кошелика в його останню путь, до загибелі, пильно стережуть родину Євгена Шияна – Софію та Ніну, замкнених у темниці під церквою.

Історії героїв Т. Осьмачки вражені страхом переслідування. Автобіографічною проекцією у повісті є образ Івана Нерадька. Для нього немає вже рятунку в Україні, він почувається жертвою, загнаною в пастку. Його душа смертельно вражена від усвідомлення руйнації світу, вона вкрай чутлива до страхітливого, що наступає звідусіль. Руйнівна сила забирає життя в Нерадька, позначаючись на різних рівнях його особистості через страх, від якого метається душа в різні боки, весь час очікуючи нового переслідування. Так кризовий душевний стан героя унеможлиблює вияв вітального інстинкту самозбереження, а депресивні стани передбачають негативну психічну еволюцію. Хронічно негативна ситуація, за якої герой весь час замкнений на власному горі, самотності, розпачі, формує психологію бунту в його амбівалентному вияві. Визрівання конструктивно-деструктивного бунту – такий психологічний сюжет повісті “План до двору”. Усвідомлення необхідності бунту постає на основі світоглядного формування образу ворога. Нерадько переконаний, що причиною катастрофи українського світу, як і його особистої катастрофи, є “чуже лихо на Україні [1, с. 103]” – московське загарбання. Невпинне втрачання себе у смертоносному соціумі провокує Нерадька на одержимість, інстинктивне почуття справедливості веде до одержимості й робить героя залежним від свого гніву – у критичні моменти такий бунтівний

суб'єкт часто неспроможний опанувати власні пристрасті. Усі ці моменти граничного відчаю супроводжує накопичення внутрішньої агресії, спрямованої на злочинний світ. Часом коливання пристрастей пригніченої душі сягає такої амплітуди, що гранично виявлені почуття жертви вмить переростають в агресивний порив засліпленого ненавистю месника, готового безжально знищити свого кривдника. Розпалювання пристрастей для пригніченої душі стає вкрай небезпечним: агресивна жертва є потенційним катом. Нерадько несе в собі божевільне бажання помсти. Так, помста Тюрінові на якийсь час звільняє героя від цього внутрішнього тягара, і це викликає відчуття сили у його душі. Нерадько вкладає в цю помсту суб'єктивний смисл (знищує чоловіка-суперника) та об'єктивний – мститься московському загарбникові. Так зароджується ланцюг злопомсти. І Нерадько символічно переживає дивну метаморфозу: він вбирається в одяг комісара та вирушає в далеку мандрівку, яка має звільнити його шлях від різних перешкод. Разом з одягом комісара він ніби перебирає на себе його сутність і повноваження, стає його продовженням. Так стихійний інстинкт смерті поступово розщеплює психологію жертви. Відчуваючи власну руйнівну сутність, Нерадько вважає себе винуватцем смерті Скакуна, очікує трагічних наслідків від свого перебування у тітки Лепестини. Він причетний до знищення родини Шиянів, а також до тяжкої образи тітки Лепестини через злостиво намальований портрет-карикатуру. Осягнення своєї несвідомої причетності до руйнації завдає Нерадькові тяжких моральних мук. Караючись тяжко, він відчувається вигнанцем, приреченим самотньо блукати світом, ніде не знаходячи ні прихистку, ні спорідненої душі. Він несе в собі фатальну небезпеку для світу – саме так сприймають його односельці (дружина Лукіяна Кошелика, Ніна, Марфа). Невпинне втрачання себе, своєї душевної сили, замкненість у своїй самотності, почуття меншовартості стає на перешкоді Нерадькових стосунків із жінками. І саме у його ставленні до Марфи виявляється еротична поразка: неможливість заволодіти Марфою Нерадько сприймає як особисту образу. Стосовно Марфи він сам діє як месник, котрий нізащо не віддасть те, що мало б належати йому. Він готовий навіть на вбивство, яке вважає справедливою помстою за зраду. А якщо не вбити, то хоча б помститися, завдавши болю, страждань. Таку психологію героя потяг до єдності (Ерос) та потяг до руйнації і смерті (Танатос) утворюють амбівалентну вибухову ситуацію, яка не дозволяє йому стати повноцінним творцем і формує симптоми моральної поразки. Загалом, Нерадько – це символізована українська мужність епохи раннього тоталітаризму, яка втратила себе у світі.

Домінантою світовідчуття героїв стає страх переслідування, почуття приреченої жертвності. Найяскравіше цю позицію демонструють жіночі образи. Так, Марфа Кужелівна відчувається безсилою супроти ворожого чоловічого світу, який пригнічує її душу, нищить здоровий потяг до життя, душевне життєствердне начало. Садистська реальність для Марфи постає в образі червоного комісара Тюріна, котрий заступає в її житті місце загиблого Скакуна, але прагне вже не так спокусити, як зганьбити Марфу, погубити її душу. Тюрін – гвалтівник-чужоземець, ворог, сповнений ненависті до українського світу, і його домагання дівчини – це загарбницьке бажання, що передбачає духовне викорінення вільнолюбної нації, демонструє маскулінізовану силу і владу. Щоб знищити світ, слід знищити духовну жіночість, вважає Тюрін. Українська жінка як жертва насильства не може проявити себе. Смерть – це єдина можливість уникнути долі жертви гвалтівника-окупанта, врятуватися від страшної наруги. Проте такої можливості Тюрін її позбавляє, проводячи усіма колами більшовицької пекельної спокуси. Марфа запалюється пекельною пристрастю до ворога-насильника. Втім, у найкритичнішу мить вона віднаходить силу протистояти спокусі-поневоленню. Марфа символічно зрікається Тюрінового перстня – уособлення пекельного кільця від ярма з видіння діда Гатайшки, яким диявол хоче обхопити-поневолити весь світ. Жіночий бунт тут романтично піднесено, адже він дає надію на пошуки душевної цілісності у страшний для українського світу час. Свою героїню письменник пробує повести шляхом духовного спротиву через молитву, діалог з Богом. Однак цей шлях загалом втрачено, адже більшовизм – це атеїстичний час, час смерті Бога. Водночас, повернення Бога у світ означає повернення світла, гармонії – саме такий душевний стан

переживає Марфа під час молитви. Хоча Марфа не має шансів вижити, бо належить до “людських душ, уже викреслених долею із списків советського життя [1, с. 230]”. Як і Нерадько, Марфа несе в собі карб фатальності. Належачи до бунтарів, вона своєю присутністю лякає покірних. Вона також несвідомо причетна до творення зла, адже, врятувавши від смерті Скакуна, цим затримавши його на цьому світі, помножила людські страждання від його душогубських справ.

Тотальна дія, зображена в повісті Т. Осьмачки, є злочинною. Насильство стає наскрізною метафорою на позначення українського світу часів становлення більшовизму. Люди відрізняються один від одного лише мірою садизму, більшою чи меншою жорстокістю, яка стала основою соціуму.

Негативні персонажі повісті – це некрофіли. Образно усвідомлюючи анатомію більшовицької деструктивності, Т. Осьмачка вибудовує апокаліптичну міфологію, коли зло виявляється сильнішим і тимчасово торжествує. Торжество зла тут є торжество руйнівного інстинкту. Психологічна образність свідчить про тотальне несвідоме, яке заповнило світ. Тому світ – це пустка, звідки чути лиховісне собаче виття. Небачений досі садизм продукує страх, який стає головним дієвим чинником. Від безперервних знущань, від невпинної загрози, що, мов дамоклів меч, нависла над кожним, “людям роти замкнув жах” [1, с. 163], який став головним і єдиним владним інструментом. Небезпека чигає на людину з більшовицької сільської управи; церква стала найжахливішим місцем у селі: тут колись людей навчали жити за Божими заповідями, нині ж під церквою – більшовицька в’язниця, де катують людей; нові більшовицькі закони діаметрально розходяться з одвічними біблійними істинами.

Ці моторошні реалії історичної дійсності висотують з людських душ життєві сили, позбавляють вітального поклику, тому люди нагадують понурі, мертві тіні людей колишніх, котрі колись жили, знали, що таке повнокровне життя, і забули. Згасання природної здорової інстинктивності веде до обездуховлення світу.

Україна у Т. Осьмачки – спустошений і поруйнований сільський світ, в епілозі тотальну руйнацію зображено в масштабах Вітчизни: радянська влада запанувала “на нашій Україні, випорожненій, витрушеній і підметеній тисячами мітел [1, с. 232]”. Модерна влада успішно руйнує традиційний порядок світу.

Супроти традиційного порядку патріархального світу у творі постають наскрізні мотиви на позначення модерного хаосу. Втіленням модерної доби хаосу є спустошена церква як символ демонізованого світу. Прострелені бані церкви асоціюються з простреленою головою, з якої “розбрижане світло хлюпнуло з небес на все село, неначе з простреленої голови кров [1, с. 121]”, тобто ідеться про втрату світла свідомості. Від церкви падає лиховісна чорна тінь – як втрачений шлях до Бога. Містичне світло, яке щонаочі з’являється в церкві, випромінює жах, і для його розростання у світі немає жодних перепон. Церква стає одним із символів демонізації світу, тому вона не має хрестів, поширює в довкілля спустошення й лиховісну чорноту. В церкві, яка має рятувати від містичної тьми, збирається, концентрується тьма. Зруйнований храм весь час акцентує Т. Осьмачка й асоціативно пов’язує його зі зруйнованою людською й національною історією.

Інстинктивній деструктивності опонують свідомі герої, котрі несуть в собі “інстинкт істини” (Ф. Ніцше), знають різницю “між ділами Божими і ділами сатани [1, с. 209]”, як, приміром, дід Магула Гатаяшка або ж згадуваний ним колгоспний старший тракторист, або ж Лукіян Кошелік, баба Пріська, родина Шиянів, тітка Лепестина. Їх досить багато, і здається, ніби це останній поєдинок зі злом, найостанніша спроба його подолати, ніби всі світлі душі, що ще лишилися, згуртувались для цього протистояння. Такою світлою душею є баба Пріська, котрій відкривається страшна істина про апокаліпсис сучасності. Скоро вона перед самим Богом свідчитиме про криваві справи диявольської влади. Такою ж світлою є душа Лукіяна Кошеліка, котрий радянську владу переживає як час загибелі українського світу, як покарання за те, що люди моляться “не тим святим [1, с. 129]”. У ці “останні времена” Лукіян живе заповідями Світого Письма, і тому в світі, який живе без Бога, йому

немає місця. Так само зайвим у цьому світі є дід Магула Гатайшка – жива легенда про славне українське минуле, спаплюжена комуністами. Він і тепер не відступається від Бога, прагне заручитися його підтримкою в тяжких випробуваннях. Т. Осьмачка схиляється до міфологічного розуміння історичної катастрофи як випробування для людини: “Щаслива та душа, що у такий несамопитий час потрапить не тільки свою душу врятувати, але не побоїться і слабшій душі забезпечити стежку до діл Божих [1, с. 209]”. Такою є християнська, справді живодайна душа Магули – чи не єдина цілісна й неушкоджена душа серед величезної пустки, і вона дає надію на незнищенність людської сутності в цьому світі.

Відкрито чинить опір насильству Євген Шиян. В останні хвилини життя він відчувається самотнім, покинутим, зневіреним. Але супроти зневіри постає потреба “проказувати “Отче наш [1, с. 142]”. І від цього щирого, розпачливого слова світ наново відроджується. У пекельній пастці опиняється родина загиблого Євгена Шияна – Софія і Ніна, проте навіть тепер мати віднаходить шлях для порятунку своєї дочки – “мати казкою рятує рідній дитині душу [1, с. 166]”. Це шлях духовного порятунку, мати звертається до Ніниної душі, зі словами надії й любові, утверджуючи в абсурдному світі життєствердну програму. Ніколи не є безглуздом протистояння злу, на цьому наголошує Осьмачка. Світ помирає і, водночас, живе.

Балансування між надією і відчаєм – характерний психічний стан героїв Т. Осьмачки. Так, Ніна відчуває себе у лиховісному світі, де моторошний крик сови серед світової нічної пустки до краю розбурхує страх дитини-сироти, приреченою жертвою безмірного чорного простору. Садистський імпульс Тюріна прирікає Ніну на долю жертви, проте вона чинить опір, прагне помститися за смерть батьків та свою знівечену долю. Здійснивши акт спротиву разом з Нерадьком і Марфою, Ніна заспокоює свою душу, а в Нерадькові бачить того казкового гетьманенка, з яким має знайти свою долю, відродитися до життя. Автор дає своїм героям надію навіть на тлі такої лиховісної картини, яку малює у фіналі твору. І ця надія, і ціла галерея змальованих у творі “світлих” душ творять опірний український світ, вражений смертоносним інстинктом, з якого пробуджується інстинкт життя. Т. Осьмачка ніби хоче сказати: немає такої тьми, яка б не породила світла.

Часопростір повісті “План до двору” архетипно розколотий на Ніч і День, що вказує на символізацію двох провідних інстинктів – інстинкту смерті та інстинкту життя. Ніч чорна, містична і страшна, сповнена то лиховісних звуків – розпачливого заячого крику, моторошного собачого виття, – то моторошної, майже нереальної тиші, за своєю всеосяжністю тотально жахливої. Лиховісні нічні пейзажі нарощують, концентрують несвідоме деструктивне бажання, символізоване темрявою. Вночі універсальна світова порожнеча готова поглинути все довкілля, лишивши чорну пустку. А проте, Ніч породжує День. Ніч – це час очищення, оновлення світу: рештки демонічного світу вночі змиває місячне світло, що “спливало з горбів у низини так само, як і вода після дощу [1, с. 219]”. Людські душі вільніше відчуваються вночі, ніч – це можливість порятунку. Удень панує жах такий, що “аж моторошно не тільки вставати, але, уставши, і дивитися на той білий світ, що зазирає в хату крізь маленькі вікна [1, с. 105]”. Звідси – різкий дисонанс між вранішнім радісним пробудженням природи та душевним пригніченням людей-жертв. Люди носять у собі тьму, або несвідоме бажання, чим надають Дню нічної семантики. У безчасі нелегко відрізнити День від Ночі, денні пейзажі повісті виображують тьмяні, похмурі образи. Здається, ніби й не розвиднюється остаточно, ніби світ окутаний тяжким мороком, від чого довколишні обриси нечіткі й примарні, часом ледве вгадуються. Сонячне світло тьмяніє або й зовсім зникає за мороком, що розповзається на всі сторони світу. В апокаліптичному світі сонце – і знак Божий на землі, тобто знак свідомості, і знак погибельного вогню, тобто пекельного бажання. Амбівалентність образів породжує амбівалентна танатично-еротична семантика, де замість розрізнення – небезпечна мішанина, що вказує на демонічний характер світу, втрату світоладу, панування хаосу.

У цьому світі герої Т. Осьмачки не є переможцями. Саме художнє моделювання структури “герої – система” (маємо на увазі руйнівний соціум) виявляє, що система є значно

потужнішою, ніж індивідуальні спроби її подолати. За такої ситуації герой мусить обирати з-поміж численних варіантів поразки. Але поразка героя означає не пасивне прийняття системи, а активний бунт та свідому жертвність, на зразок: “Я загину, але не скорюся”. Таким чином, у прозі Т. Осьмачки постає трагічний герой, чий бунт з позиції теперішнього історичного часу є абсурдним, але з позиції майбутнього він є перспективним, жертвопринесення героя продуктивне у часі. Завдяки такому бунтові існує перспектива для майбутнього в боротьбі з системою. Саме це ми маємо на увазі, коли говоримо про психологію жертви у прозі Т. Осьмачки.

Якщо підсумувати характер сюжетоскладання в Т. Осьмачки, то він нагадує героїчний міф, в якому український герой, пройшовши колами символічного пекла, бачить своє призначення в тому, щоб залишити правдиве свідчення про нестерпну для вільнолюбної української людини епоху тоталітаризму, яка веде до розщеплення націотворчого суб'єкта та національного світу в цілому. Загалом, творчість Т. Осьмачки являє процес формування опозиційної до більшовицького соціального характеру бунтівної національної особистості, яка шукає способів виживання у катастрофічному світі, який переструктурується за тоталітарними законами.

Висновки. Отже, в повісті “План до двору” картину світу насичує його смертоносна семантика, історичний час міфологізовано, національно-визвольна боротьба набуває ознак боротьби Світла з Темрявою. Історична особа Сталін асоціюється з дияволом, містичним ловцем праведних душ, постає разом з чорною “світою” слуг. Героїв розміщено в системі “кат – жертва”, ціла низка опозицій сигналізують про втрату традиційного впорядкування світу: світ занурився в хаос, морок інстинкту і страх. Пейзажі являють універсальну символізацію смерті, в якій український світ постає не просто знищеним, а переструктурованим у бік соціальної патології. І водночас, супроти соціальної деструкції зріє і пробуджується націотворче життя, воно чинить опір, шукає втраченої сутності.

Список використаної літератури

1. Осьмачка Т. План до двору // Осьмачка Т. Старший боярин; План до двору: [романи] / Тодось Осьмачка. – К.: Укр. письменник, 1998. – С. 100 – 235.

Одержано редакцією 15.05.2015 р.
Прийнято до публікації 27.05.2015 р.

Анотація. Мирошник О. Символизація человеческой деструктивности в повести Тодоса Осьмачки «План до двору». В статті проаналізована повість Тодоса Осьмачки «План до двору», а іменно, досліджена специфіка символізації человеческой деструктивности в произведенні. Автор розворахиває масштабную картину російсько-большевицького захвату українського мира. Проекція властующих над людьми демонических сил построена на основе исторического большевизма. Историко-социальное Т. Осьмачка символізує, поэтому повесть напоминает страшную сказку. Истории героев Т. Осьмачки поражены страхом преследования. Как, например, история Ивана Нерадько, образ которого является автобиографической проекцией в повести. Кризисное душевное состояние героя делает невозможным проявление витального инстинкта самосохранения, а депрессивные состояния предполагают негативную психическую эволюцию. Хронически негативная ситуация формирует психологию бунта в его амбивалентном проявлении. Вызревание конструктивно-деструктивного бунта – таков психологический сюжет повести «План до двору». Доминантой мироощущения героев становится страх преследования, чувство обреченной жертвенности. Наиболее ярко эту позицию демонстрируют женские образы. Тотальное действие, изображенное в повести Т. Осьмачки, является преступным. Насилие становится сквозной метафорой для обозначения украинского мира времен становления большевизма. Торжество зла тут является торжеством инстинкта разрушения. Психологическая образность свидетельствует о тотальном бессознательном, которое заполнило мир. Инстинктивной деструктивности оппонируют сознательные герои, которые несут в себе «инстинкт истины». Национально-освободительная борьба приобретает признаки борьбы Света и Тьмы. Так против национальной деструкции вызревает и пробуждается, сопротивляется нациотворческая жизнь.

Ключевые слова: страх, образ, мотив, пейзаж, временное пространство, символизация, деструктивность, художественная проекция, мифологизация, демонизация, психическое состояние, амбивалентность.

Summary. *Miroshnyk O. The symbolization of human destructiveness in the story by Todos Osmachka „The plan to the court”.* The story by Todos Osmachka „The plan to the court” is analyzed in the article; in particular the specificity of the human destructiveness’s symbolization in the work is investigated. The author shows the great picture of the Russian- Bolshevik seizure of Ukrainian world. The projection of the demonic powers over the people is built on the base of the historic Bolshevism. The historic and social of creations by T. Osmachka is symbolized, because the story recalls the terrible fairytale. The heroes’ histories by T. Osmachka are marked of the fear’s persecution. For example, the history of Ivan Neradko, his image is autobiographical projection in the story. The crisis state of hero’s mind makes impossible the demonstration of the vital instinct of self-preservation, the depression states provide the negative mental evolution. The negative situation forms chronically the mutiny’s psychology in its ambivalent expression. The formation of constructive and destructive mutiny is a psychological plot to the story, „The plan to the court”. The dominant in heroes’ outlook is the fear of persecution, the feeling doomed sacrifice. The images of women are showed this position the best. The total action in image by T. Osmachka’s story is criminal. The violence becomes as a penetrating metaphor on refer to the time of formation of Ukrainian world Bolshevism. The triumph of evil is the triumph of the destructive instinct there. The psychological imagery evidences of total unconsciousness, it fills the world. The conscious characters oppose to the instinctive destructiveness, they have the „ truth’s instinct”. The national liberation struggle signs of struggle become light with darkness. The nation creation of life resists, aged and awakening against social degradation.

Key words: fear, image, motive, view, time space, symbolization, destructiveness, artistic projection, mythology, demonization, mental state, ambivalence.

УДК 821.161.2 Добрянський

Ганна КЛИМЕНКО (СИНЬООК)

РОДИННІ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ “БУКОВИНСЬКОГО ЗЛАТОУСТА” (“ЛИСТИ ДО МАТЕРІ” АНАТОЛІЯ ДОБРЯНСЬКОГО)

Авторка досліджує родинні кореспонденції Анатолія Добрянського, датовані 1952 – 1967 роками й адресовані найріднішій людині – мамі Файні Василівні. У статті проілюстровано широкий проблемно-тематичний діапазон зібраних у книзі приватних листів, схарактеризовано епістолярний автопортрет адресанта, специфіку його взаємин із матір’ю, проаналізовано культурний, освітньо-науковий, соціальний, суспільно-політичний регіональний/всеукраїнський контексти, що проступають із текстів листів і “між рядками”, звернено увагу на стилеві особливості кореспонденцій.

Будучи переконаною, що публікація родинного епістолярію довжиною у п’ятнадцять років зобов’язує до певних паралелей “лист – життя”, “текст – контекст”, дослідниця підкреслює драматизм долі “буковинського Златоуста” (зосібна втрата дворічним Анатолієм Добрянським батька, репресованого 1937 року, нелегкі стосунки зі старшим братом Олександром, ба навіть їхня “чужість”). Завдяки-всупереч гірким обставинам, Файна Василівна й Анатолій Миколайович зблизилися особливим чином – доказом є листи сина до матері, опубліковані зусиллями Елеонори Соловей.

Авторка спонукає до думки, що в епістолярній книзі “Листи до матері” постать Анатолія Добрянського як бібліофіла, філолога, поета, перекладача, педагога, музикознавця розкривається особливим чином. Разом із тим, констатовано, що попри безперечно приватний характер опубліковані кореспонденції Анатолія Добрянського значною мірою виходять за межі особистого й родинного поля, їх значення достоту ширше й глобальніше.

Епістолярні тексти Анатолія Добрянського, представлені у книзі “Листи до матері”, умовно можна поділити на 2 цикли: 1) абітурієнтський/студентський (1952 – 1957); 2) післястудентський (1957 – 1967).

Листи Анатолія Добрянського до матері – порівняно невеликий епістолярний масив (91 плюс одне послання, знайдене вже після виходу книжки), але залишається відчуття, що перед очима пропливла ціла епоха, сучасниками і свідками якої були зосібна Анатолій Миколайович і Файна Василівна Добрянські.